

ЧАБАНЕНКО М.М., кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 346.61

ЩОДО ВИРІШЕННЯ ЦІНОВОЇ КРИЗИ НА РИНКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

Проаналізовано проблеми визначення форм, методів контрольної діяльності органів публічної адміністрації в Україні у сфері забезпечення державного контролю за цінами на сільськогосподарську продукцію.

Ключові слова: сільськогосподарська продукція, ціни, якість, контроль.

Анализируются проблемы определения форм, методов контрольной деятельности органов публичной администрации в Украине в сфере обеспечения государственного контроля за ценами на сельскохозяйственную продукцию.

Ключевые слова: сельскохозяйственная продукция, цены, качество, контроль.

The article analyzes the problem of determining the forms, methods of control of public administration in Ukraine in the sphere of ensuring the quality of agricultural products and state regulation of prices.

Keywords: agricultural products, prices, control.

Перехідний період розвитку української держави на шляху до розбудови ринкової економіки вимагає децентралізації системи органів ціноутворення та контролю за цінами, що фактично і відбувається. А вже державне регулювання цін залишилося лише близько 8 % економічного сектора [1, с. 54].

При цьому, незважаючи на стрімкий розвиток конкуренції в Україні в умовах незалежності, спостерігається тенденція до встановлення надмірно високих цін на відповідну продукцію, що, зокрема, зумовлено діяльністю на ринку підприємств-монополістів у сфері виробництва сільськогосподарської продукції (цукор, соняшникова олія, борошно, молочна продукція тощо).

У таких умовах необхідним є втручання держави у процес ціноутворення. Проблема державного контролю за цінами особливо гостро постає в умовах економічної кризи останніх років, адже крім суб'єктивних факторів завищення цін, які пов'язані з діяльністю окремих господарюючих суб'єктів, існують об'єктивні фактори впливу на ціну – це інфляційні процес, дефіцит бюджету, зниження платоспроможного попиту населення через вивільнення працівників тощо.

В умовах складної економічної ситуації, яка спостерігається у світі та в Україні зокрема, необхідно є оптимізація державного контролю за цінами на сільськогосподарську продукцію.

Проблемі державного контролю за цінами присвячено ряд наукових праць таких вчених, як В. Амбросоа, В. Богун, Г. Джумагельдієв, В. Семчик, Н. Чмихало, В. Чернуха та ін. При цьому, незважаючи на значну кількість науково-теоретичних та практичних дослідження проблем ціноутворення та державного контролю за цим процесом, переважає господарсько-економічна спрямованість вирішення цих проблем, тоді як проблема адміністративно-правового регулювання контролю за цінами майже не досліджувалась, тим більше не вирішувалось питання контролю за цінами на сільськогосподарську продукцію.

Метою цього дослідження є аналіз досвіду державного регулювання ціноутворення на ринку сільськогосподарської продукції в Україні та виявлення стратегічних напрямів його удосконалення.

Чинним законодавством визначено види цін та тарифів, які використовуються для правового регулювання економічних відносин в Україні, а саме – це вільні ціни і тарифи, державні фіксовані та регульовані ціни та тарифи (ст. 6 Закону України «Про ціни та ціноутворення»). Вільні ціни і тарифи встановлюються на всі види продукції, товарів і послуг, за винятком тих, по яких здійснюється державне регулювання цін і тарифів (ст. 7 Закону України «Про ціни та ціноутворення») [2].

У період функціонування централізованої керованої економіки вплив держави на ціни був домінуючим. На початку 90-х років минулого століття Україна встала на шлях лібералізації економіки [3, с. 169], який припускає, окрім інших змін, введення вільних цін і тарифів, про що

свідчать принципи ціноутворення, наведені у ст. 3 базового Закону України «Про ціни і ціноутворення» [2], застосування вільних цін, що передбачають розширення.

Проте аналіз світового досвіду показує, що навіть в умовах ідеального ринку нормальне функціонування економіки без державного втручання неможливе. Тому певний державний вплив на ціноутворення зберігається і в умовах розширення вільних цін.

Практика застосування вільних цін у господарській практиці неоднозначна. В Україні регулюється всього близько 8 % товарних цін, тоді як у Сполучених Штатах Америки – 1/5 %, а в Японії – 2/5 % [1, с. 54]. Розширення сфери їх застосування, що є одним із принципів цінової політики нашої держави проголошено у ст. 3 Закону України «Про ціни та ціноутворення» [2].

На думку О.В. Шевердіної, належних підстав для такої високої частки вільних цін в Україні немає. Для цього необхідні щонайменше певні передумови: стабільне економічне і політичне становище, збалансованість, економічна конкуренція, відсутність монополізму тощо [4, с. 95]. Дійсно, розширення сфери застосування вільних цін найбільш позначилося на цінах на товари і послуги широкого вжитку. Підвищення за роки реформ у 4–7 разів цін на хліб, у 8 – на сіль, у 4–14 – на побутові послуги та інше – це результати неефективної політики державного регулювання ціноутворення в умовах економіки перехідного типу [1, с. 54]. Тому запровадження вільно ціноутворення повинно узгоджуватися з рівнем економічного розвитку держави.

Відповідно до ст. 191 ГК України державні фіксовані та регульовані ціни встановлюються на ресурси, що мають визначальний вплив на загальний рівень і динаміку цін, а також на продукцію та послуги, що мають суттєве соціальне значення для населення [5]. Перелік зазначених ресурсів, продукції, послуг затверджує Кабінет Міністрів України.

Верховна Рада України як законодавчий орган визначає напрями цінової політики держави, тоді як Кабінет Міністрів України забезпечує її реалізацію. Головним органом ціноутворення на рівні держави є Міністерство економіки України, у складі якого створено спеціалізований робочий орган – Головне управління цінової політики, яке веде науково-дослідну й методичну роботу з питань ціно- і тарифотворення, аналізує динаміку цін, здійснює їх моніторинг на рівні держави. Міністерство встановлює роздрібні ціни на сітєвий і скраплений газ, вугілля і вугільні брикети, торф, дрова тощо, оптові ціни на важливі види продукції базових галузей промисловості, здійснює контроль за державною дисципліною цін, разом з Антимонопольним комітетом України приймає рішення про застосування і скасування регульованих цін на продукцію монопольних утворень на загальнодержавному ринку.

Відділи (сектори) цін АР Крим, обласних та міських державних адміністрацій встановлюють роздрібні ціни та торговельні націнки на деякі товари, разом з регіональними органами Антимонопольного комітету України приймають рішення про запровадження і скасування регульованих цін на продукцію монопольних утворень на регіональному ринку, здійснюють контроль за державною дисципліною цін, аналізують їх динаміку та проводять моніторинг цін на місцях. Органи ціноутворення державних і недержавних суб'єктів господарювання усіх рівнів і форм власності здійснюють конкретне ціно- і тарифотворення, готують матеріали для регулювання цін державними органами ціноутворення, здійснюють контроль за дисципліною цін на своїх підприємствах і в організаціях, аналізують динаміку цін, беруть участь у моніторингу цін.

Безпосередньо процес ціноутворення з різних боків контролюють одразу декілька державних органів: спеціалізований відділ контролю за цінами при Міністерстві економіки та з питань європейської інтеграції, податкова інспекція, Антимонопольний комітет України, Державна інспекція контролю за цінами.

Водночас органами публічної адміністрації реалізується не тільки функція контролю за цінами на сільськогосподарську продукцію в Україні, а й контролю її якості, що є метою діяльності Державної інспекції з контролю якості сільськогосподарської продукції та моніторингу її ринку [6].

В Україні здійснюється моніторинг за окремими видами соціально значущих товарів і послуг згідно з переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України 13 червня 2002 р. № 803 [7]. За цим переліком, такими товарами є: борошно пшеничне вищого сорту, хліб з борошна пшеничного вищого сорту, хліб з борошна пшеничного I сорту, хліб житньо-пшеничний, макаронні вироби (вермішель з борошна пшеничного вищого сорту), крупи гречані, рис, яловичина I категорії, свинина, сало, птиця, молоко жирністю 2,5 %, сметана жирністю 20 %, сир м'який, масло, яйця курячі, цукор-пісок, олія соняшникова, картопля, сіль.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про безпечність та якість харчових продуктів» під сільськогосподарською продукцією розуміються сільськогосподарські харчові продукти тваринного і рослинного походження, що призначені для споживання людиною у сирому або переробленому виді як інгредієнти для їжі [8]. Отже, фактично сільськогосподарська продукція є головною складовою державного цінового моніторингу на ринку України.

У травні 2008 р. Україна стала повноправним членом Світової організації торгівлі, що покращує економічні перспективи країни. Запрошення до вступу у СОТ означало, що Україна готова дотримуватись правил і вимог, прийнятих у 152-х країнах-членах СОТ, що позитивно вплине на ставлення до неї з боку іноземних інвесторів. Проте криза, яка існує нині, вносить свої корективи у розвиток країн світу. Україні варто переглянути деякі аспекти стосовно розвитку її економіки, виділивши галузі спеціалізації та створивши передумови для розвитку менш розвинених галузей.

Із вступом до СОТ держава отримала необхідні передумови, які утворюють стратегію інтенсивного економічного зростання. Ключовим питанням в умовах членства України у СОТ залишається необхідність упровадження структурних реформ вітчизняної економіки у такий засіб, який би гарантував покращання ефективності промислового та сільськогосподарського секторів економіки. У рамках вступу до СОТ, з метою забезпечення належного рівня підтримки сільськогосподарських товаровиробників, Україна зберегла право застосування спеціальних режимів оподаткування ПДВ у вигляді доходів, від яких відмовилася держава, як альтернативи прямій бюджетній підтримці у зв'язку з обмеженістю фінансових ресурсів держави. Завдяки дії цих режимів у розпорядженні сільгосптоваровиробників залишилося у 2008 р. 5,7 млрд. грн., у 2009 р. – близько шести млрд. грн. [9, с. 145].

СОТ встановлює жорсткі умови для країн-членів. Україні варто переймати досвід зарубіжних країн у побудові власної стратегії розвитку. Наприклад, у Польщі одним із важливих напрямів адаптації до вимог СОТ є цілеспрямована державна підтримка експорту. Тут було впроваджено систему підтримки експорту, яка охоплює спрощені митні процедури для експортерів, що отримали статус “солідних”; часткову компенсацію затрат, пов'язаних з участю малих та середніх підприємств у зарубіжних виставках та ярмарках; кредити (урядові, комерційних банків і банківських консорціумів); банківські гарантії за експортними кредитами; урядові гарантії за кредитами, які надаються на розвиток експортного виробництва; страхування кредитів і експортного ризику; доплати до відсоткових ставок експортних кредитів; податкові пільги для підприємств із великою часткою експортного виробництва; субсидії експортерам сільськогосподарської продукції тощо [10]. В Україні жодних потужних зрушень у напрямку спрощення митного регулювання експортно-імпортних відносин з 2007 р. (час останніх змін до Постанови Кабінету Міністрів України від 12 грудня 2002 р. № 1863 «Про затвердження Порядку ведення Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності» [11]) не відбулося.

Натомість, як зазначають експерти, коливання цін на сільськогосподарську продукцію в країнах ЄС порівняно з господарствами України є значно меншими. Особливо це стосується продукції тваринництва, де коефіцієнт цінової варіації за молоком і продукцією свинарства становив відповідно 8,5 % і 7,9 %. Це вказує, що аграрна політика ЄС в цілому вирізняється стабільністю та послідовністю використання різноманітних методів врівноваження ринкової ціни [12]. Так, в Європейському Союзі під впливом державного контролю за цінами перебуває від 88 до 97 % виробленої продукції [13], що насправді виявляє значну обмеженість вільного ринкового механізму як головного виміру цін на сільськогосподарську продукцію в країнах-членах ЄС.

Крім того, проблемою ціноутворення на ринку сільськогосподарської продукції є нестабільність вітчизняного ринкового середовища, що формує потребу у єдиних регіональних ринках: створенні оптово-продовольчих ринків, товарних бірж з ознаками цивілізованого ринкового функціонування, що, безсумнівно, надасть можливість для безпосереднього виробника сільськогосподарської продукції реалізувати її споживачу, обминаючи посередницьких суб'єктів. Товарні біржі в цьому плані забезпечують вдосконалення економічних відносин, формування прозорого ринку і, відповідно, прийнятної ціни для товаровиробника. Зарубіжний досвід функціонування товарних бірж свідчить, що «більшість товарних бірж України не є класичними біржовими інституціями, оскільки досить часто вони створюються для здійснення нехарактерних для товарної біржі видів діяльності» [14, с. 56]. У зв'язку з нерозвиненістю рин-

кової інфраструктури значних економічних втрат зазнає перш за все товаровиробник.

Ефективними ринковими інституціями є також оптові ринки сільськогосподарської продукції, аукціони, збутові кооперативи. В економічно розвинутих країнах через збутові кооперативи реалізується понад половину сільськогосподарської продукції: у Франції – зерна, молока, свинини, Німеччині – зерна і молока, Швеції – зерна, молока, свинини, яловичини, яєць [12]. Створення в регіоні потужних кооперативів у сфері переробки і збуту продукції дозволить протидіяти монополізованим структурам та підвищить прибутковість виробництва.

Нині в Україні спостерігається агфляція, внаслідок якої продукти харчування за підсумками 2011 р. подорожчали на 15–16 %, а деякі – на 50–70 %. За цих умов функція стабілізації цін на сільськогосподарську продукцію і продовольство на аграрному ринку повинна забезпечувати дохідність сільськогосподарського виробництва, зокрема, шляхом реалізації таких заходів аграрної політики держави, як коригування цін протягом року для стабілізації доходів виробників; сезонна стабілізація цін; коригування цін протягом року для контролю за інфляцією та коригування експортних доходів для стабілізації надходжень до бюджету.

На сьогодні державна підтримка сільського господарства має важливе значення. Проте збільшення обсягів державної фінансової підтримки не стимулює товаровиробників до зростання обсягів та ефективності виробництва сільськогосподарської продукції. Фінансова підтримка має бути орієнтована на стимулювання аграрного виробництва та використовуватись раціонально, тобто передусім їй потрібно давати тим виробникам, які забезпечать раціональне використання державних коштів.

Незважаючи на зусилля, які здійснив Уряд України на шляху до формування регіональної політики, її успіхи у сфері ефективності державної підтримки сільськогосподарського виробництва оцінюють песимістично. Регіональна політика щодо державної підтримки характеризується множинністю цілей. Останні здебільшого відірвані від реальних природно-економічних умов. Багато в чому вони декларативні та позбавлені чітких пріоритетів, до того ж часто не підкріплені відповідними фінансовими ресурсами. На практиці перевагу надають лише цілям вирівнювання, що часто перешкоджає досягненню мети ефективності та зростання.

Міністерство аграрної політики має чітко визначити пріоритети аграрного розвитку країни. Тобто сконцентрувати зусилля на певних галузях, а не на всьому агропромисловому комплексі; постійно створювати й оновлювати стимуляційну базу для сільськогосподарських товаровиробників. Ми вважаємо, що необхідну увагу треба приділити особистим селянським господарствам, їхнім потребам і проблемам.

У сучасних умовах функція вимірювання ціни ринком виконується у спосіб, що спричиняє значну територіальну і часову цінову нестабільність на аграрному ринку. Це явище має для сільськогосподарських виробників досить негативні наслідки, оскільки існуюча відносна просторова обмеженість товароруху сільськогосподарської продукції і зосередження його переважно на локальних ринках фактично призводять до втрат можливих доходів від продажу сільськогосподарської продукції, чого не станеться у випадку досконалої ринкової мобільності суб'єктів ринку. Інфраструктура аграрного ринку, яка повинна згладжувати такі моменти, потребує на сьогодні подальшого розвитку і завершеності, перш за все в таких його організаційних формах, як товарні біржі, оптово-продовольчі ринки, ярмарки, аукціони. Підвищення мобільності товароруху, створення системи оперативного моніторингу цін на сільськогосподарську продукцію, а також ефективного цінового контролю є умовою досягнення територіальної та часової стабільності цін, усунення локальності ринків, формування єдиного регіонального ринку, що, у свою чергу, сприятиме забезпеченню дохідності аграрного виробництва.

Список використаної літератури:

1. Прядко Д. Ринкова ціна в законодавстві України // Юридичний журнал. – 2003. – № 8 (14). – С. 54.
2. Про ціни та ціноутворення: Закон України від 03 грудня 1990 р. // ВВР. – 1990. – № 52. – Ст. 650.
3. Ефименко Я.А. Использование монетарных мер и государственного регулирования при переходе к рыночной экономике в Украине // Вісник Донецького університету. – Сер. В : Економіка і право. – 1999. – Вип. 2. – С. 169-174.
4. Швердіна О.В. Проблеми вдосконалення законодавства про ціни та ціноутворення в Україні // Проблеми законності. – 2006. – Вип. 78. – С. 92-97.
5. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436 // ВВР. – 2003. – № 18-22. – Ст. 114.

6. Про затвердження Положення про Державну інспекцію з контролю якості сільськогосподарської продукції та моніторингу її ринку: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 січня 2004 р. № 65 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/65-2004-p>.
7. Про заходи щодо проведення моніторингу цін і тарифів на споживчому ринку: Постанова Кабінету Міністрів України від 13 червня 2002 р. № 803 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP020803.html.
8. Про безпечність та якість харчових продуктів: Закон України від 23 грудня 1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/771/97-вр/print1331022200341845>.
9. Наконечна К.В. Аналіз економічних наслідків вступу України до СОТ на ринку сільськогосподарської продукції // Аграрна наука і освіта. – 2007. – Т. 8. – № 3-4. – С. 144-149.
10. Міхаліна І. Розвиток аграрної політики України в контексті вступу в ЄС: Монографія. – К., 2006.
11. Про затвердження Порядку ведення Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 грудня 2002 р. № 1863 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/771/97-p>.
12. Сільськогосподарська кооперація світу в цифрах і фактах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.minagro.gov.ua/page/?10099.
13. Охріменко І.В. Витрати та собівартість сільськогосподарської продукції в регулюванні економічних відносин сільськогосподарських підприємств: Монографія. – К., 2009.
14. Бернштейн Б.Л. Перспективи розвитку українського біржового аграрного ринку // Економіка АПК. – 2010. – № 1. – С. 50-56.

Надійшла до редакції 10.04.2012

ГРИГОРЕНКО Д.А., соискатель
(Национальный университет «Юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого»)

УДК 340.15:332.025.28

ПОРЯДОК ДЕНАЦИОНАЛИЗАЦИИ И АРЕНДЫ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ В УКРАИНЕ В 1921 – В НАЧАЛЕ 1929 гг.

Розглянуто питання денационалізації та оренди промислових підприємств в Україні у 1921 – 1929 рр.

Ключові слова: оренда, денационалізація, промисловість, НЕП.

Рассматриваются вопросы денационализации и аренды промышленных предприятий в Украине в 1921 – 1929 г.

Ключевые слова: аренда, денационализация, промышленность, НЭП.

The questions of denationalization and lease of industrial enterprises in Ukraine in 1921 – 1929 are examined in the article.

Keywords: lease, denationalization, industry, New Economic Policy.

Распад СССР и построение независимого государства Украина сопровождались радикальными изменениями во всех сферах жизни. Рушилась государственная монополия в экономике, реабилитировалась и утверждалась частная собственность. Процесс приватизации оказался сложным и неоднозначным. Он еще не завершён и не исследован в полной мере. При его изучении важно обратиться к истокам становления советской власти, в частности, к быстрой национализации и частичной денационализации собственности при переходе к НЭПу.

Коммунистическая доктрина не признавала идеи частной собственности и предлагала построение государства на основе обобществления собственности. Однако послевоенная разруха, голод, крестьянские восстания против политического режима большевиков, а также задача восстановления экономики вынудили коммунистов скорректировать свою идеологию в соответствии с потребностями экономической жизни. Это нашло отражение в том числе и в допущении частной собственности и денационализации мелких и средних предприятий.

Проблематике становления и развития частнокапиталистического начала в украинской промышленности времен НЭП посвящены работы ряда авторов. Так, Н. Воробьев и Ф. Дубовиков исследовали частную мелкую и кустарно-ремесленную промышленность [14; 15]. М. Бабак уделил внимание потенциалу частных промышленных предприятий и эффективности их

